

KNOLL-CSETE EDIT¹ –
DR. VARGA NORBERT²

Olvadó jégmezők, terjeszkedő sivatagok

Gazdasági jellegű bűncselekmények változásai magyar, német és európai uniós példák alapján

Absztrakt

Tudományos igazolást nem igényel annak felismerése, hogy az utóbbi két évtizedben, de különösen 2010 óta, Magyarországon az élet minden területén az emberek mindennapjait meghatározó jogszabályok szigorítása, az életviszonyok túlszabályozása következett be. Ezt a folyamatot tovább tetézte az a tény, hogy az uniós integráció a jogi szabályozás további túlburjánzását eredményezte. Ez a megállapítás pedig feltételezhetően nem csak hazánkra igaz. Az emberek leleményessége anyagi haszon reményében határtalan, minden évtizednek, évszázadnak megvannak a maguk sajátosságai. Cikkünkben néhány magyar, illetve német, valamint európai uniós példát kívánunk felhozni a szemléltetésre érdemes aktuális gazdasági visszaéléssel kapcsolatos esetek közül.

¹ PhD-hallgató – KRE-AJK, témavezető: Dr. Becsey Zsolt László, tudományos főmunkatárs, Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézete.

² PhD-hallgató – KRE-AJK, témavezető: Prof. Dr. Tóth Mihály egyetemi tanár, Bűnügyi Tudományok Intézete.

Bevezetés

A 20. században főleg a kelet-közép-európai rendszerváltás éveiben nálunk is számos új jogszabály hiányosságait igyekeztek kihasználni a bűnözésre hajlamos személyek.³ A gazdasági bűnözés azonban nem sokat változott a 21. században sem, csupán az elkövetési tárgyak és módszerek módosultak. A technikai fejlődés hihetetlen mértékben felgyorsult. 1999-ben az emberek fele még nem használt mobiltelefont, az internet gyermekcipőben járt, a fizetést általában borítékban kapták meg, a nyugdíjat a postás vitte ki az időseknek és nem banki átutalással történtek a pénzmozgások. Nem volt biometrikus azonosítóval ellátott világútlevél, a tőzsdei befektetők a Képűjságot nézték a Magyar Televízió teletext adásán, hogy hozzájussanak a 15 perccel késleltetett árfolyamokhoz. Nem voltak kormányablakok, a hivatalokkal, bíróságokkal postai úton, papír alapon leveleztünk, nem volt elektronikus térítvevény, nem volt ügyfelkapu, az adóbevallást papír alapon nyújtottuk be. Az élet nagyon sokat változott két évtized alatt, s ez az élet minden területén markánsan érez-

³ Lásd TÓTH Mihály: Ezredvégi kis magyar „Pitaval”, avagy a büntetőjogi háttérnormák „lépcsőházi effektusa” 227–238. o. (In: A büntetőjog pillérei és korlátai. Válogatás 20 év munkáiból. Pécs (PTE ÁJK, 2016).

hető. Természetes, hogy a bűnözés és a bűnüldözés helyzete és ügye is radikális változásokon ment keresztül.

A gazdasági büntetőjog rendeltetése a piacgazdaság védelme. Valamennyi gazdasági bűncselekmény általános jogi tárgya a gazdasági verseny szabadsága és tisztasága. A kriminológiai meghatározás alapján tágabb értelemben gazdasági bűncselekményeknek azt a „a gazdálkodás menetében megvalósuló, vagy ahhoz szorosan kapcsolódó bűnözési formát kell tekinteni, amely – akár az elkövetés módjára (gyakran a gazdálkodás legális formáinak, kereteinek felhasználásával vagy az azokkal való visszaélés révén), akár eredményére tekintettel – alkalmas arra, hogy esetleges egyéni érdekek sérelmén túlmenően elsősorban és jellemzően a gazdálkodás rendjét, a gazdálkodási kötelezettségeket, a tisztességes és törvényes gazdálkodás kereteit sértse, vagy veszélyeztesse.”⁴ A *gazdálkodással összefüggő* bűncselekmények körébe tartoznak a gazdasági életet érintő vagyoni elleni bűncselekmények, emellett például a gazdasági korrupciós bűncselekmények és a környezetszennyezéssel kapcsolatos bűncselekmények.

A kérdés elsősorban a konkrét bűnözési példák kapcsán vizsgálható, s ezek – mint utaltunk rá – folyamatosan változnak. A 21. században a kisebb kaliberű magáncsalók mellett egyre többször megjelennek a „nagy csalások” is, amikben olykor pártok, politikusok, klánok, kormányok is érintettek. Sárközy Tamás⁵ professzor mindig hangsúlyozta a jogi hézagok jelentőségét, amelyet előbb felismernek a csalók, mint a jogalkotók. Az egyre burjánzó igazságszolgáltatás és az egyre hatalmasabb joganyag is kijátszható, hiszen kiskapukat mindig lehet találni. Az utóbbi időszak alapvető kérdései lényegében változatlanok, például mindent szabad, ami nem tilos? Meddig mehet el az adóminimalizálás érdekében folyó, napjainkban oly népszerű „forum shopping”, hol húzható meg a jogi és adózási előnyökre vadászó lakhelyváltogatás és a büntetendő adócsalás közötti határ?

Miután az élet egyre bonyolultabbá válik, és hatalmasat fejlődött a technológia, ezért nem lehet mindezt azonnal szabályozni, sokszor utólag derül ki, hogy ennek hiánya visszaélésekre adhat okot. A számítástechnika, a robottechnológia (ki a felelős a robot által elkövetett hibákért), az internetes bűnözés, de a hagyományos gazdasági bűnözés is virágzik, a csalók alkalmazkodóképessége változatlan. A koronavírus okozta válság szintén kriminogén tényező. A klímaváltozás és a jobb élet ígérete által kiváltott migráció, a kultúrák keveredése is sok esetben a bűnöző elemek felszínre kerülését hozta magával. Például Németországban az utóbbi időben elszaporodtak az arab klánok által szervezett műkincsrablások

(Berlini Bode Múzeum,⁶ Drezdai Zwinger-Grüne Gewölbe⁷), de megjelentek a konfliktusok is a már korábban letelepedett klánokkal szemben (pl. csecsen klánok).

Az emberi tisztességről és a felelősségre vonás elkerülhetetlenségéről

Teljesen egyetérthetünk Szabó Dénes⁸ kriminológus professzor azon véleményével, amely szerint a bűnözés visszaszorításának egyetlen módja az emberi tisztesség helyreállítása. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk az emberi tényezőt, az emberi kapzsiságot, gyarlóságot, a növekvő igényeket. 1999-ben meg csak tíz év telt el a rendszerváltás óta, meg csak két kormányváltásra került sor, és az idő szűke még nem tette lehetővé, hogy felnőjön egy olyan generáció, amelyik a piacgazdaságon szocializálódik. Az emberek az azóta eltelt két évtized alatt, különösen az integráció óta, saját bőrükön tapasztalhatták meg a vállalkozás szabadságát, annak minden előnyét és hátrányát, könnyebben vállalhatnak munkát külföldön, tömegesen ízelítőt kaphatnak a nyugat-európai mentalitásból és életszínvonalból. Nem speciálisan hazai jelenség, de vitathatatlan tény, hogy a mobiltelefon és az internet robbanásszerű elterjedésével az elmúlt tíz év alatt az emberek információhoz jutása gyakorlatilag akadálytalanra vált, és a közösségi média elmúlt öt évben bekövetkezett fejlődése révén az emberek kommunikációs szokásai és a társadalmi érintkezés alapvető formái és normái teljesen átalakultak. Mindez közhelyszerűnek tűnik, de nem hagyható figyelmen kívül, ha az elmúlt húsz évben bekövetkezett változásokat akarjuk görcső alá venni.

Ugyancsak változatlanul érvényes elv, hogy a legnagyobb visszatartó ereje nem a büntetés szigorának, hanem a büntetés elkerülhetetlenségének van. Ez a több száz éve általánosan elterjedt gondolat örök érvényű és a túlmutat a tisztesség kérdésén. Álláspontunk szerint még a legtisztességesebb emberek is jó eséllyel kifordulhatnak önmagukból és a bűn útjára léphetnek, ha a tetteiket következmények nélkül megtehetik, vagy legalábbis ezt gondolják magukról. Nem ritkák a politikusok, magas állami vezetők kétes ügyletei, olykor bűncselekményei. Nehezen várható el a lakosságtól, hogy tisztességes legyen, ha lépten-nyomon azt tapasztalja, hogy a bűn útjára lépnek azok is, akiknek a tisztességes gazda-

⁶ www.zdf.de/nachrichten/panorama/goldmuenze-raub-bode-museum-100.html

⁷ www.focus.de/panorama/welt/dresden-razzia-nach-raub-aus-gruenemgewoelbe-ermittler-sprechen-von-erstem-anhaltspunkt_id_12387883.html

⁸ SZABÓ Dénes (1929–2018) kanadai magyar kriminológus

⁴ TÓTH Mihály: A gazdasági bűnözés és bűncselekmények néhány aktuális kérdése. MTA Law Working Papers 2015/4. <https://jog.tk.hu/mtalwp/a-gazdasagi-bunozes-es-buncselekmények-nehány-aktuális-kerdes>

⁵ www.hu.wikipedia.org/wiki/Sárközy_Tamás

sági keretek megteremtéséről és működtetéséről példát kellene mutatniuk.

S most lássuk a gazdasági bűnözés néhány sajátosságát előbb hazánkban, aztán Németországban, végül uniós szinten.

Magyarország

A magyar jogrendszerben változatlanul több olyan kiskapu van, ami általánosságban lehetővé teszi a felelősségre vonás remélt elkerülését.

Egyik ilyen az a tény, hogy még ma is gyakorlatilag bárki ott tüntetheti fel lakóhelyét, tartózkodási helyét, ahol akarja, mert könnyen talál valakit, aki a lakcímbeljelölő okmányt aláírja. Mit ér a szabálysértési norma, ha nincs foganatja? Bizonytalán sokan vannak ma is Magyarországon olyanok, akik azért létesítenek és tartanak fenn fiktív lakóhelyet az általuk ténylegesen lakott település helyett, mert ott olyan támogatásokban, kedvezményekben részesülnek, amelyek számukra a tényleges lakóhelyükön nem hozzáférhetőek. Hányan vannak ma is olyanok, akik előre megbeszélnek a partnerükkel egy-egy termékértékesítési, szolgáltatásnyújtási ügylet során, milyen összeg, illetve milyen termék vagy szolgáltatás szerepeljen az ügyletet kísérő számlán, már ha van ilyen. Ugyanígy megemlíthetnénk példának a hivatalosan részfoglalkoztatásban bejelentett építő- vagy vendéglátóipari munkavállalókat. Azonban dacára a szigorításoknak, ezek a jogsértések mindennapi életünk részét képezik. Ha „zsebbe” egyetlen forintot sem fizetnének ki a munkáltatók a munkavállalók részére, minden bizonytalansággal egy számjegyű személyi jövedelemadó is elképzelhető lehetne.

A fent említettek „mutatis mutandis” érvényesek a gazdálkodószervezetek esetében a fiktív székhelyre, telephelyre, nem is beszélve azon cégekről, akik székhelyüket már régóta külön iparágat alkotó székhelyszolgáltatókhoz jelentik be. Természetesen vannak bizonyos adójogi szankciók: adószám felfüggesztése, törlése, de ezeknek nincs igazából komoly visszatartó ereje, mert mindig lehet találni olyan vállalkozó szellemű személyt, aki papíron folytathatja az addigi tevékenységet egy másik cég vezetőjeként. Hasonló a „strómanok”, „alvállalkozók”, „munkaerő-közvetítők” problémája, ami örök kérdésként merül fel, és bár lehetőség mutatkozhat a háttérben közreműködő „árnyék” vezető tisztségviselők felelősségre vonására (és pedig nemcsak büntetőügyekben, hanem felszámolási perekben is), mégsem ez a jellemző végeredmény. Azt, hogy meddig tekinthető a „forum shopping” legális, adóoptimalizálási megfontoláson alapuló jelenségnek, és honnantól büntetendő, a jogalkalmazás dönti el. Szintén a dinamikus mozgásban lévő jogalkalmazás jelöli ki a legnagyobb multinacionális vállalatok adótervezési ügyletei kapcsán a törvényesség határait.

Ne felejtjük el továbbá azt a tényt, hogy ma Magyarországon sokkal rövidebb idő alatt lehet gazdasági társaságot bejegyeztetni, mint egy társadalmi szervezetet.

Ma költségvetési csalás tárgyában szinte kizárólag akkor emelnek vádat az ügyészségek, ha azt az általános forgalmi adó adónem vonatkozásában követkék el.⁹ A többi adónemet igen mostohán kezeli a bűnüldözés. Ha a bűnelkövetőt nem fenyegeti az a veszély, hogy tettéért büntetés-végrehajtási intézetbe kerülhet, akkor az adóigazgatási eljárásban kiszabható szankcióval való fenyegetettség nem feltétlenül fogja visszatartani attól, hogy a jövőben megismételje a tettét.

Nem gondoljuk azt, hogy a bűncselekményi értékhatárt radikálisan fel kellene emelni, noha ezt az adóhatóság bünyügyi szervének vezetői gyakran szorgalmazzák.¹⁰ Ennek indoka e nyilatkozatok szerint az, hogy a pénzügyi nyomozói állomány leterhelt, tehermentesíteni kellene őket, ahogy a nyomozást felügyelő ügyészségeket és az ítélkező bíróságokat is. Nem meggyőző, hogy Ausztriában a bűncselekményi értékhatár nagyságrendekkel magasabb, mint hazánkban, hiszen alapvetően eltérőek az ottani gazdasági viszonyok. A vagyon elleni és a gazdasági bűncselekmények értékhatárával kapcsolatban átgondolandó, hogy azt időről időre indexálni lehetne, melynek következtében az lépést tarthatna az inflációval, ez esetben csak egyszer kellene meghozni a politikai döntést arról, hogy miként alakuljanak az alsó és felső határok.

Németország

A német helyzetet jól jellemzi néhány nagy visszhangot kapott jogeset.

*Ursula von der Leyen, korábbi védelmi miniszter (jelenleg az Európai Bizottság elnöke) és a kitörölt sms-ek esete*¹¹

⁹ Egy a közelmúltban megtartott PhD-műhelyvitán hangzott el az a provokatív kérdés, hogy miként értékeli a jelölt az ügyészség hozzáállását a költségvetési csalások elkövetése miatti vádemelések kapcsán, ismervé azt a tényt, hogy Magyarországon az ügyészségek kínosan ügyelnek arra, hogy fenntartsák a 90% feletti váderedményességi statisztikájukat. Vajon vállalják-e az ügyészségek a nem teljesen egyértelmű kimenetelű költségvetési csalásos ügyekben a vádemelést, avagy szűrő szerepükből adódóan mellőzik azt, leértékelve a pénzügyi nyomozók, járőrök, bevetési kollégák, védőügyvédek, igazságügyi szakértők, szaktanácsadók munkáját? A doktorandusz válaszában hangsúlyozta, hogy rendkívül szigorú követelményeket támasztanak a bíróságok az ügyészségekkel szemben ezekben az ügyekben, azaz a vádnak minden kétséget ki kell zárnia.

¹⁰ Lásd pl. VANKÓ László: Asz adózás kriminalizálása és annak aktualitáσαι. (In: Domokos Andrea (szerk.): A költségvetési büntetőjogi védelme. KRE, ÁJK, Budapest, 2017. 78. o.). Az mindamellett esetleg megfontolandó, ebből a cikkből, hogy vannak még lehetőségek a kevésbé súlyos esetek adóigazgatási eljárás keretei közötti rendezésére.

¹¹ www.wikipedia.org/wiki/Berateraff%C3%A4re-Untersuchungsausschuss_www.spiegel.de/politik/deutschland/ursula-von-der-leyen-vor-untersuchungsausschuss-schuld-sind-immer-nur-die-anderen-a-af48b3da-d80a-4bd8-b97f-2ce04f3931e6

A vizsgálat lefolytatására létrehozott parlamenti vizsgálóbizottság magasan dotált tanácsadói szerződéseket vizsgált meg, amelyek esetében nem tartották be a beszerzési törvényben előírt jelenleg hatályos kritériumokat. A vád az adófizetők pénzének pazarlása és a helytelen gazdálkodás volt. A hatályos belügyminisztériumi keretszerződés szerint központilag számolják el a tanácsadói és támogatási teljesítményeket. IBM-szoftvertermékek karbantartására és üzembe helyezésére meghatározott IT-szolgáltatások vehetők igénybe. A vizsgálóbizottság kijelentései szerint ezek a szerződések csak a már forgalomban lévő IT-termékekre érvényesek. A Systemvertrieb Alexander GmbH SVA nevű vállalkozás a kérdéses vizsgálati időszakban a keretszerződés jogosultja volt. A Honvédelmi Minisztérium személyes kapcsolatot ápol az általa kiválasztani kívánt szakértőkkel, különösen az Accenture-ral és a Digitális Tanács elnökségével. A McKinsey & Company elnevezésű szolgáltató és annak leányvállalata, az Orphoz is a vizsgálat tárgyát képezik. Ennek kapcsán megállapításra került, hogy a minisztérium vezetésével is egyeztetve esett a választás az Accenture-ra, amelyet a szövetségi tulajdonban lévő BWIGmbH bízott meg a „Produktlebenszyklusmanagement” (PLM) menedzselésére. A projekt a minisztériumnak hatalmas nyereséget termelt, ami tulajdonképpen tilos egy szövetségi tulajdonban lévő vállalkozás esetében. A felesleget külsős tanácsadók megfizetésére fordították, akiknek túlzott honoráriumokat fizettek ki. A bizonyítékok feltárása során a vizsgálóbizottság a miniszter szerepét is tisztázni kívánta, ezért kérte a szolgálati mobiltelefonjai adatainak bizonyítékként való felhasználását, amelynek kiadását a minisztérium halogatta. 2019-ben derült ki, hogy a telefonok adatai a miniszter által, illetve a minisztérium utasítására törölve lettek, és visszavonhatatlanul elvesztek. Az igazságszolgáltatás vizsgálta annak lehetőségét, hogy a miniszter két szolgálati BlackBerry telefonjára érkező sms-ek törlése miatt vizsgálat induljon-e, amelyre a későbbiekben a minisztérium azt válaszolta, hogy az esetet egy IT főosztályon dolgozó köztisztviselő tévedésének tudja be.

*Wirecard-botrány*¹²

Kétmilliárd eurós botrány, amelynek vádpontjai: piaci befolyásolás gyanúja, jogszerűtlen gyakorlat, adó-visszatérítési kötelezettség, pénzmosás.¹³ A német kancellár még akkor is szót emelt a cég érdekében, amikor az már negatív számokat írt. Egy névtelen elemző először 2008-ban hívta fel a figyelmet a cég részvényei kritikusan alakuló árfolyamára, az átláthatatlan tőke-

emelésekre, valamint az árfolyam-manipulációkra. A Szövetségi Pénzügyi Szolgáltatások Felügyelete (BaFin) 2020. június elején piaci manipuláció gyanúja miatt tett feljelentést az igazgatótanács elnöke és másik három elnökségi tanácsitag ellen, továbbá átvizsgálta a Wirecard üzlethelyiségeit. A német parlament 2020. október elsején döntött arról, hogy 9 tagú vizsgálóbizottságot hoz létre, az ellenzéki pártok (FDP – Szabad Demokrata Párt, Die Linke – Baloldali Párt, Bündnis 90/Die Grünen – Szövetség 90/Zöldek, AfD – Alternatív Németország Pártja) képviselőiből az ügy kivizsgálására. A Bizottság tisztázni kívánja azt a tény, hogy a német kormány és a hatóságok (azaz a BaFin is) tudtak-e a Wirecarddal szemben felmerült problémákról és teljesítették-e felügyeleti kötelességüket. A Bizottságban helyet kapott képviselők vizsgálják majd a Wirecard titkosszolgáltatásokkal való összeköttetését is. A Bizottság az AfD elnöke (Kay Gottschalk) alatt 2020. október 8-án kezdte meg működését.

Az aschheimi székhelyű, tőzsdén jegyzett céget 1999-ben alapították fizetési szolgáltatási vállalkozásként. Az üzleti terv szerint a Wirecard az elektronikus fizetési forgalomhoz, a rizikómenedzsmenthez és a hitelkártya-kibocsátásokhoz, valamint azok elfogadáshoz kínál megoldásokat. 2018 óta a DAX-on jegyzett cég. Leányvállalata a Wirecard Bank AG német banki engedéllyel rendelkezik. A cég szoros kapcsolatot ápol a kormánytagokkal. A Wirecard vagyona 2020-ban meghaladta a 1,9 milliárd eurót. Jelenlegi elnökét piaci manipulációval gyanúsítják, volt elnökét nemzetközi elfogatóparanccsal körözik. A 2012-ben bizonyítékok hiányában leállított vizsgálatot követően sem szűntek meg a cég elleni külső vádak (Manager Magazin, FAZ Sonntagszeitung) az illegális piaci gyakorlat és az átláthatatlan mérlegkészítés miatt. Végül 2020. június végén a Wirecard ellen csőd eljárás indult. A csödvagyont kezelő az összeomlás óta próbálja meg rendbe tenni és feltérképezni a konszern vagyoni helyzetét. A könyveket átvizsgálva fedezte fel, hogy az üzletek nagy része nem is létezik, és a cégnek szinte egyik üzletága sem volt nyereséges. A felszámoló szakvélemény szerint a vállalatnak 3,2 milliárd eurós tartozása van a 26,8 millió banki követeléssel, valamint a több százezer nyi vagyoni értékével szemben, ami nem lesz elegendő az összes hitelező kielégítésére.

*Rapper Bushido (polgári nevén Anis Ferchichi, mint tanú) és a klán főnök Arafat Abou Chaker (mint vádlott) esete:*¹⁴

Bushido és Arafat üzleti partnerek voltak, nemcsak a zeneiparban, hanem magánemberként is. Vagyonuk kezelésére 2010-ben közösen megalapították a Polgári Jog Társaságot (Gbr), ennek feladatai

¹² www.tagesschau.de/investigativ/report-muenchen/wirecard-marsalek-101.html

www.zeit.de/wirtschaft/unternehmen/2021-03/wirecard-untersuchungsausschuss-bundestag-bilanz-kritik-skandal-behoerden
www.spiegel.de/politik/deutschland/wirecard-untersuchungsausschuss-ist-das-letzte-mittel-der-regierungskontrolle-a-e36ab233-6061-4804-9588-1fb4c0a40c0e

¹³ www.tagesschau.de/investigativ/br-recherche/wirecard-185.html

¹⁴ www.spiegel.de/panorama/justiz/bushido-als-zeugen-im-prozess-gegen-arafat-abou-chaker-mit-einem-laecheln-a-f4f7f73b-fb66-4375-8e0e-9bc24ee41187l

közé tartozott többek között a páros kilencven darab, tízmillió euró értékű lakásának kezelése. 2017-ben a partnerek összevesztek. Arafat megfenyegette Bushidót, amikor az válni akart, bezárta őt, és testi sérülést is okozott neki. Az adóhatóság nyomozói átkutatták a közösen épített kleinmachnowi villát, ahol milliós nagyságrendű vagyont foglaltak le. Bushido ügyvédje szerint Arafat 2019-ben mintegy 700 000 euróval tartozott kliensének. Arafat saját fivérének, Rommelnek is utalt át a közös cég számlájáról Bushido beleegyezése nélkül. A korábbi üzleti partnerek a 15 millió euró értékű közös kleinmachnowi villája ügyében is pereskednek, ami most árverésre kerül. Per tárgyát képezi a korábbi közös zenei vállalkozás is, amelyből Arafat – Bushido szerint – legalább 9 millió eurót keresett a rapzenészek köszönhetően. Arafat elleni vádak: zsarolási kísérlet, testi sértés, kényszerítés, szabadság korlátozása. Ebben az ügyben egyébként pénzmosás gyanúja is felmerült.

Törvény a pénzmosásról¹⁵

Számos további ügy tanulsága és az uniós változások nyomán módosultak a pénzmosásra vonatkozó előírások is. Az Európai Unió ötödik pénzmosási irányelvének¹⁶ [Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve] átültetését kihirdető német szövetségi törvény 2020. január elsejével lépett hatályba. Az előző irányelvet kiegészítő jogszabály a terrorizmus finanszírozása elleni hatékonyabb küzdelmet kívánja erősíteni.¹⁷ Az új törvény szigorúbb jelentési kötelezettséget ír elő ingatlanügynökök, közjegyzők, aranykereskedők, aukciós házak, műkincskereskedők és digitális (kripto-) valutákkal foglalkozó szolgáltatók számára. A törvény bővíti a Szövetségi Pénzügyi Titkosszolgálat (Financial Intelligence Unit) és a nyomozó hatóságok adatokhoz való hozzáférését. 2020 októberétől új szabályozások léptek érvénybe a pénzmosással kapcsolatba hozható, feltűnő ingatlantranzakciók esetében. A 2020. november végi tartományi igazságügyi miniszteri konferencián napirendre tűzték a profi focicsapatok¹⁸ részére kidolgozandó szigorúbb pénzmosási szabályozást is.

¹⁵ www.dejure.org/gesetze/GwG

¹⁶ www.consilium.europa.eu/hu/policies/fight-against-terrorism/fight-against-terrorist-financing/
www.eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:32018L0843

¹⁷ A jogalkotás nálunk is folyamatosan követte és követi a pénzmosás hatékonyabb üldözését célzó nemzetközi törekvéseket. Lásd pl. Gál István László: A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata Budapest: HVG-ORAC Kiadó, 2012. Ennek jegyében a magyar büntetőjogi tényállás 2021 januárjától a 2020. évi XLIII. törvénnyel módosult.

¹⁸ www.wirtschaft.com/geldwaesche-im-fussball-vereine-und-berater-im-visier-der-politik/

Európai Unió

Az *Európai Unió* projektek és programok számára a pénzügyi finanszírozási eszközök széles spektrumát nyújtja. A segélyek szigorú előírások szerint kerülnek kiutalásra, elköltésük az átláthatóság és a felelősség elvén nyugszik, felhasználásukat szigorúan kontrollálják. Az EU-s pénzügyi eszközökhöz való hozzájárulás *alappfeltétele a támogatási megállapodás* aláírása.

A EU 27 tagállama és az Európai Bizottság közösen felelős azért, hogy az EU-s eszközöket rendeltetésüknek megfelelően használják fel, a pénzek nagy részének felhasználásáért a fogadó országok, az ellenőrzésért pedig a nemzeti hatóságok felelősek. A költségvetés több mint 76%-a partnerségi együttműködés keretében valósul meg a nemzeti és regionális hatóságokon keresztül az ügynevezett osztott igazgatási rendszer keretében menedzselve.

Minden olyan pénzügyi művelet, amely az *európai uniós finanszírozásokhoz* kapcsolódik, az EU pénzgazdálkodási szabályainak hatálya alá tartozik. A szabályokat az EU költségvetési rendelete és más pénzügyi jogszabályok és programútmutatók rögzítik.

Társfinanszírozás és jelentéstétel

Az EU által támogatott projektek többségét a Bizottság és a kedvezményezettek közösen finanszírozzák. Így biztosítható az, hogy az uniós pénzforrások a tényleges szükségleteknek megfelelően kerüljenek elosztásra. A támogatás kedvezményezettjei viselik az operatív és pénzügyi felelősséget az általuk megvalósított projektért. A támogatások teljes kifizetésére akkor kerül csak sor, miután a kedvezményezettek minden kétséget kizáróan igazolták, hogy sikeresen végrehajtották a projektet. Sok esetben a kedvezményezetteknek alá kell támasztaniuk igazoló dokumentumokkal, hogy milyen célokra és hogyan költötték el a pénzt. Az elszámolható költségekről az erre vonatkozó előírások és iránymutatók alapján kell számot adni. Noha az Európai Bizottság felelős soron az uniós költségvetésből származó pénzek megfelelő felhasználásáért, az uniós források mintegy 80%-át a tagállamok kezelik.

Az uniós pénzforrások kezelése

Minden pályázó egyenlő bánásmódban részesül, függetlenül attól, hogy az Európai Bizottság vagy valamely irányító hatóság által kezelt támogatásra pályáznak, vagy közbeszerzési eljárásban vesznek részt. Az átláthatóság is mindegyiküknek a hasznára válik. Az eljárások átláthatósága kulcsfontosságú ahhoz, hogy az uniós finanszírozási lehetőségek mindenki számára elérhetőek legyenek. Ebből a megfontolásból a Bizottság az ajánlati és a pályázati felhívásokat közzéteszi saját webhelyén és az Európai Unió

Hivatalos Lapjának elektronikus közbeszerzési értesítőjében, a TED-portálon is. Az uniós finanszírozás kedvezményezettjeire vonatkozó információk nyilvánosak. Az Európai Bizottság az általa kezelt források célját és rendeltetési helyét, a kedvezményezettek nevét és a nekik odaítélt támogatások összegét évente közzéteszi a pénzügyi átláthatósági rendszer (FTS) weboldalán. Az EU-országok által kezelt pénzforrások kedvezményezettjeinek nevét az illetékes nemzeti hatóságok szintén nyilvánosságra hozzák honlapjukon. Ez egyaránt érvényes a közös agrárpolitika, a tengerügyi és halászati politika és a strukturális és beruházási alapok keretében juttatott forrásokra.

Elszámoltathatóság

Az Európai Bizottság hajtja végre az EU költségvetését és végső soron a Bizottság tartozik felelősséggel az uniós pénzforrások szabályszerű felhasználásáért is. Az Európai Parlament fogadja el az EU költségvetését és hagyja jóvá a költségvetés végrehajtásának módját. Ez az ún. költségvetési mentesítési eljárás. Az Európai Bizottság szervezeti egységei elszámolás céljából éves tevékenységi jelentéseket és megbízhatósági nyilatkozatot készítenek. Mivel azonban a források több mint 80%-át az EU tagállamai saját maguk kezelik, az uniós tagországok saját belső kontrollrendszert működtetnek. Ezen túlmenően az elszámoltathatóság biztosítása érdekében mindegyik országnak készítenie kell pénzügyi beszámolót, vezetői nyilatkozatot, valamint összefoglalót az ellenőrzési jelentésekről és az elvégzett kontrollokról.

Ellenőrzés

Az uniós források felhasználását a Bizottság tüzetesen ellenőrzi. Az ebből a célból létrehozott, a csalás és a korrupció megakadályozását szolgáló ellenőrzési eszközök egyike az ún. korai felismerési és kizárési rendszer. A rendszer keretében működtetett adatbázis információkat tartalmaz a csalásért, korrupcióért vagy egyéb illegális tevékenységben való részvételért elítélt egyénekről és szervezetekről. Ez az eszköz hozzásegíti az EU-t ahhoz, hogy kizárja az említett okokból nyilvántartott gazdasági szereplőket a közbeszerzési eljárásokból, idejekorán feltárja a csalásokat, és szükség esetén szankciókat hozzon. A Bizottság az egyes tagállamokkal megállapodik a támogatható állami (vagy annak megfelelő) kiadásokról, amelyeket a programozási időszakban fenn kell tartani; emellett pedig a programozási időszak közepén (jelen esetben 2018-ban) és végén (2022-ben) ellenőrzi az ennek való megfelelést.

Az Európai Unió alapjaiból folyósított összegek átfogó ellenőrzésére két intézmény szakosodott, az

Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF)¹⁹; és a nemzeti csalás elleni irodák (OLAF-irodák), valamint az Európai Számvevőszék (ECA)²⁰.

AZ EU pénzügyi gazdálkodásának, a közös politikák finanszírozása számvizsgálására létrehozott ECA célja a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés elősegítése, a hozzáadott értékek létrehozása, a közfinanszírozás és környezetvédelmi akciók figyelembevételével. Célja: a közösségi finanszírozás elszámolhatóságának növelése, fontos bázisa az Európai Parlament döntéseivel kapcsolódó éves kifizetések vizsgálata. Jelentések készítése az európai döntéshozók és az európai polgárok számára azon célból, hogy az EU közelebb kerüljön és megérthetőbbé váljon a lakosság számára. Célja kiváló minőségű vizsgálati jelentések készítése, amelyek tisztán, relevánsan és aktuálisan a kritériumok betartásával, mindkét érdekelt fél érdekeit figyelembe véve készülnek el. Az általa kibocsátott dokumentumok: éves jelentések, speciális éves jelentések, speciális jelentések, vélemények és pozíciós papírok.

Munkája során szorosan együttműködik más jelentős számvizsgáló intézményekkel. Az EU költségvetése 80 százalékanak menedzsmentjét a tagállamokkal közösen végzi. A tagállamok a Bizottsággal együttműködve hozzák létre felügyeleti és belső ellenőrzési rendszerüket, biztosítva ezzel, hogy az EU pénzügyi alapjai hatékonyan és a szabályoknak megfelelően kerüljenek felhasználásra. A számvizsgálatnak két dimenziója van: az európai szintű és a nemzeti szintű, ehhez kapcsolódik, hogy az európai pénzeket a tagállami hatóságok menedzselik és költik el. A közösségi finanszírozás vizsgálata a nemzetközileg elismert szabványok (INTOSAI) figyelembevételével valósul meg. Külső szakértők jönnek minősítették az ECA-jelentéseket, a fő intézményi érintettek hasznosnak tartják az ECA működését. Kielégítően magas szintű az ECA elfogadottsága a Bizottság oldaláról, ezért az ECA-ajánlások és follow-up-jelentései kihatnak az Európai Unió döntéshozatalára.

Az Európai Számvevőszék 2019. december 9-én jelentette be, hogy teljes átvilágítást fog végezni a tagállami belső határokat átlépő együttműködésekről.²¹ Az Interreg projektjeinek megvalósítását folyamatosan két szinten ellenőrzi:

1. általában a hitelt nyújtó regionális bank.
2. felügyeleti hatóság. Ez utóbbi általában a szigorúbb, amennyiben visszaélést vagy gondatlanságot észlelnek, azonnal jelzik a regionális illetékes minisztériumnál, aki felelősséget vállalt a projekt megvalósításában.

Az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) 2010 és 2018 között több mint 1900 vizsgálatot folytatott le, és több mint 6,9 milliárd euró kifizetését spórolta meg az európai költségvetésnek. Több mint 2500

¹⁹ www.ec.europa.eu/anti-fraud/home_de

²⁰ www.eca.europa.eu/en/Pages/AuditReportsOpinions.aspx

²¹ ECA-cross-border-audit@eca.europa.eu

ajánlást adott jogi, pénzügyi, erkölcsi és adminisztratív intézkedésekhez a tagállamokban illetékes hatóságok és az Európai Unió hatóságai számára. A joggalanság kiutalt pénzügyi eszközök fokozatosan visszakerültek az EU költségvetésébe. A károkozók a nemzeti bíróságokon beperelték és ezáltal európai szinten is javult a csalás elleni fellépés.

Néhány jellemző eset²²

2018-ban az OLAF több esetet is jelentett, amelyekben az EU-s pénzek illegálisan átláthatatlan csatornába folytak. Ezek közé sorolható az alábbi néhány ügy:

A kockázati tőke Szász-Anhaltban: az IGB kockázati tőke-alappal tervezte versenyképessé tenni gazdasági struktúráját a tartomány, az alapba 2017-ben 162,3 millió EU-s támogatás folyt be. A középosztály támogatása volt a cél, de a pénzek nem rendeltetészerűen lettek felhasználva. Sok esetben nem kisvállalkozások, hanem nagyobb cégek lettek a kedvezményezettek, amelyek nem a kijelölt támogatási területre tartoztak, sőt, több esetben nem is Szász-Anhaltban volt a telephelyük. Ebben az ügyben lopás, illetve sikkasztás tényét nem lehetett bebizonyítani, de hatalmas érdekkonfliktus volt a helyi döntéshozók között, ezért a Bizottság a szabálytalanságok miatt visszakövetelte a folyósított pénzt. A magdeburgi tartományi kormány pert indított, mert ő másképp ítélte meg az esetet.

Közvilágítás Magyarországon. Komoly szabálytalanságot fedeztek fel Magyarországon az OLAF szakértők. A projekt gazdái 35 község utcai világítását kívánták környezetkímélő LED-lámpákkal modernizálni az EU-strukturális támogatásból. Már a pályázat során rendszertelenséget vettek észre a nyomozók, és megállapították azt is, hogy a résztvevő tanácsadók és a kivitelező cégek között érdekkonfliktus húzódik. Ebben az esetben 43,7 millió eurót követeltek vissza az európai költségvetésbe. A magyar ügyészséget is bekapcsolták a nyomozásba.

Az olasz papírpalota esetében igen komplikált csalásról volt szó. Egy cég 1,4 millió euró támogatást akart felhasználni légpárnás közlekedési eszközök szükség esetén történő bevetésére. Ezzel az újszerű eszközzel a természeti katasztrófáknál segítenének olyan helyeken, ahol nincsenek járható utak. A projektet sohasem valósították meg. Nem történt semmilyen lépés, a pénz eltűnt, vélhetően egy olasz kastyó jelzőtűt finanszírozták belőle.

Vámügyi csalás az Egyesült Királyságban. Több milliárd eurós csalást lepleztek le a Kínából importált ruházati termékek és cipők behozatalában. Az import során rendszeresen alacsonyabb értékek lettek bejegyezve, a nyomozók 2013–2016 közötti vámnyilatkozatokat elemezve jöttek rá, hogy így 1,9 mil-

liárd vámbevételről maradt el az EU költségvetése. Miután a brit hatóságok semmilyen intézkedést nem tettek, a csalók kihasználták a hatóságok gyengeségét, és célzottan az *Egyesült Királyságon* keresztül hozták be az árukat.

Az EU Bizottság több olyan *tengeri kikötőt* is finanszíroz, ahol egyetlen egy hajó sincs. Ezeket a kikötőket elvileg az európai adófizetők pénzéből építették, de a hatalmas darukon és az elhagyatott területen kívül nem található itt semmi. Öt országban (Németországban, Olaszországban, Lengyelországban, Spanyolországban és Svédországban) 42 kikötőt vizsgáltak át, igen lehangoló eredménnyel. Mintegy 400 millió eurót fizetett ki Brüsszel ilyen használat nélküli kikötőkre, ami az összeruházás egyharmada. 97 millió euró olyan infrastruktúrára lett elkölthetve, amiket az utóbbi 3 évben alig használtak, mint pl. a dél-spanyol Campamento és a kelet-szicíliai Aigista.

Pénzhamisítás és pénzmosás²³

A pénzmosás és a pénzhamisítás feltétele a készpénzforgalom, ezt nehezítik az egyre terjedő *elektronikus fizetési módszerek*, a bank- és hitelkártyák megjelenése, amik újabb kihívások elé állítják a csalókat. Hamis készpénzt ennek ellenére még mindig megpróbálnak gyártani, ugyanakkor a készpénzt kímélő fizetési formák elterjedésével a forgalomba jutó hamis bankjegyek mennyisége csökken. Míg a bankkártyás fizetés Európában éppen elterjedőben van, addig például Kínában már az okos telefonos fizetések is elavultnak számítanak (weChat Pay), és legújabbán már arcszkenelési²⁴ módszereket alkalmaznak az áruházakban, azaz belépéskor azonosítják a vásárlót és annak pénzügyi koordinátáit, ami nehezebbé teszi a csalást (viszont adatvédelmi problémákat vet fel).

Az *Európai Unió* szintjén is visszaesett a forgalomba kerülő hamis bankjegyek száma. 2019 első felében 251 000 hamis bankjegyet vontak ki a forgalomból. Ez 16,6 százalékkal volt kevesebb, mint 2018 első felében és 4,2 százalékkal kevesebb, mint 2018 második felében. Ezzel a hamisítással okozott károk értéke 13,5 millió euróra csökkent. Ez 2018 első hat havában 17,4 millió eurót tett ki, 2018 második felében pedig 14 millió euróra rúgott.

Az Unióban jelenleg arról is folyik vita, hogy az európai kötvény kibocsátása és a határokon átnyúló gazdasági társaságok tevékenységének ellenőrzése, a csalások felderítése, a „fake” számlák leleplezése egyre inkább aktuálissá teszi egy *európai pénzmosás elleni hivatal* felállítását. Az európai ügyészség megalapítása már jelentős lépést jelent az Európai Unió történetében. A koronavírus miatt kialakult

²³ Lásd pl. www.polizei-beratung.de/themen-und-tipps/betrug/falschgeld/
www.zeit.de/news/2020-10/08/falscher-lka-beamter-raet-zur-ueberweisung

²⁴ www.bbc.com/news/world-asia-china-50587098

²² Forrás: DPA, ZDF, Handelsblatt.

válságos gazdasági helyzetben úgy tűnik, hogy az „Euro Bond” kibocsátása által generált vitában a 27 tagállam támogatni fogja a pénzmosás elleni hivatal felállítását is.

Következtetések

Az idézett esetek is alátámasztják, hogy a társadalom szerves fejlődésével és az informatikai robbanással járó technológiai átalakulások és az általában egy lépés lemaradásban lévő jogalkotás okán mindig lesznek jogi hézagok, és olyanok, akik ezeket kihasználják. A szabályozással folyamatosan bezáródó lehetőségek a csalókat is folyamatos innovációra készítik. A klasszikus gazdasági bűnözési formák, mint az adócsalás, a valótlan pénzügyi mérlegek és a pénzmosás azonban úgy tűnik, továbbra sem mennek ki a divatból.

Az írásunk címében felhozott jégmező-hasonlatban a a fagyott felszín alatti halmazon a klasszikus értelemben vett gazdasági bűnözés jelenségét, míg a jégmező olvadásán azt a folyamatot értjük, ami a hazai jogalkotásban tapasztalható, és ami a gazdaság kifehéritése, az adóbevételek hatékonyabb biztosítása irányába mutat. Húsz év alatt nagyon sok fejlődés történt: ma már nemzetközi nyomásra közel húsz éve nincsenek anonim betétek, és szintén nemzetközi nyomásra a 2000-es évek elején kiépítésre került és folyamatosan fejlődik a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzése és megakadályozása elleni hazai intézményrendszer. Ma már mindenhol adhatósághoz bekötött pénztárgépek üzemelnek, a személyi jövedelemadó és újabban az általános forgalmiadó-bevallások elkészítésében egyre nagyobb szerepet kap az adóhatóság, és egészen újnak tekinthető az elektronikus számlázás rendszerének bevezetése. Említésre érdemes még az Elektronikus Közúti Áruforgalom Ellenőrző Rendszer (EKÁER) vagy az elektronikus építési napló bevezetése, csak hogy iparági példákról is szó essen. Minden jogszabályi szigorítás abba az irányba hat, hogy a jégmező elkezdjen olvadni, és a feketegazdaság kiszürküljön, a szürkegazdaság kifehéredjen. E helyen

érdemes megemlíteni, hogy milyen találékonyan definiálja a francia nyelv a pénzmosást, „blanchiment des capitaux”, amely szó szerinti fordításban a tőke kifehéritését jelenti. Valójában erről van szó, a tőke tágabb fogalom a pusztán pénz, mert az a pénzügyi instrumentumok teljes arzenálját felöleli. A jégmező vízfelszín alatti része a látenciát jelenti, amelyről kriminalisztikai kutatások is csak becsléseket adhatnak.

Záró gondolatként röviden rá kívánunk mutatni a fenyegetettségekre és a jövő kihívásaira. Le kívánjuk leplezni a sivatag hasonlatunkat is. Ez alatt a technikai fejlődés generálta, high-tech gazdasági bűnözés jelenségét értjük, amely az egyre terebélyesedő sivataghoz hasonlatos, s ez burjánzik, kiismerhetetlen, a földfelszín alatti mélységét nem láthatjuk. E helyen a jövőben nagyon komoly kockázatokkal kell szembenéznünk. Többben elhibázott döntésnek tarthatják, hogy a Magyar Nemzeti Bank helyett a Nemzeti Adó- és Vámhivatal kapta meg a blockchain technológiával és a pénzügyi innovációkkal kapcsolatos visszahívásokhoz kötődő értékelő-elemző feladatok elvégzését. Igazat adunk nekik abban, hogy az elemzés tárgyul szolgáló ügyek olyan szakmai felkészültséget, tudásbázist és technikai eszközöket igényelnek, amelyek a saját kutatóműhellyel rendelkező jegybanknál sokkal inkább rendelkezésre állnak, mint az állami adhatóságnál, melynek fő profilja elsősorban az adóügyi igazgatási és végrehajtási feladatok ellátása, az adóellenőrzések és pénzügyi nyomozások lefolytatása. Azt gondoljuk, hogy a sivataggal már rövid távon is csak akkor vehetjük fel eredményesen a küzdelmet, ha olyan felkészült, főként a versenyszférában, multinacionális környezetben, illetve külföldön megszerzhető pénzügyi, számviteli, tőzsdei, elemzői, informatikai és nem utolsósorban iparági ismeretekkel rendelkező, több nyelven beszélő szakértőgárda áll a bűnmegelőzés és a bűnüldözés szolgálatában, amely naprakész tudással rendelkezik, azt folyamatosan fejleszti, és nem melleleg fogékony az innovációkra. Ugyanez érvényes az ügyészi és a bírói állományra. A határokat nem ismerő, semmilyen szabályt tisztelőben nem tartó, módszereiben kifinomult nemzetközi szervezett gazdasági bűnözéssel csak így lehet eredményesen felvenni a küzdelmet.